

ХҒТАР 11.15.11
Ғылыми мақала

<https://doi.org/10.32523/2616-6887-2025-150-1-77-91>

Ұлттық интеллигенцияның идеологияға ықпалы

М.Ә. Қайырбек¹ , Б.А. Габдулина¹ , К.М. Токтомушев²

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

²Орталық Азия университеті, Бішкек, Қырғызстан

(E-mail: murat1979303@gmail.com, bagish68@yandex.ru, Kemel.t@googlemail.com)

Аңдатпа. Мақала ұлттық интеллигенцияның қазіргі мемлекеттік идеологиялық жұмысқа ықпалын талдауға арналған. XX ғасырдың басында, Кеңес заманында, тәуелсіздік кезеңінде зиялы қауымның идеология саласында атқарған рөліне қысқаша шолу жасалған. Кезінде Алаш қайраткерлері мен ұлттық интеллигенция өкілдерінің саяси белсенділігі ұлт болашағы үшін күреспен сипатталды. Олар қоғамдық-саяси жұмыспен қатар халық ағарту ісімен, білім-ғылым саласын дамытумен айналысты, ұлттық құндылықтарды сақтап, ұлт мүддесі үшін қызмет етті. Ал тәуелсіздік жылдары зиялы қауымның идеологияға ықпалы біртіндеп бәсеңдеді. Оған әлеуметтік-экономикалық ахуал, нарық заманының ерекшеліктері және басқа да жағдайлар әсер еткен болуы ықтимал. Осы тұжырымды дәлелдеу үшін белгілі сарапшылар мен ғалымдардан сұхбат алынып, берілген жауаптар қорытылып, нақты ой-тұжырымдар әзірленді. Сондай-ақ интеллигенцияның идеологиялық жұмысқа ықпалының төмендеуіне себеп болған жаңа заман үрдістеріне талдау жасалды. Ғаламтор, әлеуметтік желілер сияқты коммуникация құралдары қарқынды дами бастағандықтан, ақыл-ой еңбегімен айналысатын әрі өзіндік сыни көзқарасы бар зиялы азаматтардың қоғамдық пікір қалыптастыру ісіндегі рөлі төмендеп, блогер, журналист және басқа да белсенді азаматтардың ықпалы күшейе түсті деген қорытынды жасалды. Интеллигенция өкілдерінің идеологияға ықпалын арттыру үшін қандай мәселеге басымдық беру қажеттігі қарастырылды. Ғылым және шығармашылық саласындағы зиялы қауымды әлеуметтік желілердің контентін әзірлеуге және оны ілгерілетуге жұмылдыру маңызды деген ұсыныс айтылды. Мақалаға қажетті мәліметті жинақтау барысында сұхбат жүргізумен қатар, тарихи зерттеу жүргізілді және контент-талдау жасалды.

Түйін сөздер: ұлттық интеллигенция, идеология, ықпал, мемлекеттік саясат, билік, әлеуметтік желі, коммуникация.

Түсті: 05.06.2024; Мақұлданды: 22.01.2025; Онлайн қолжетімді: 30.03.2025

Кіріспе

Кеңес одағы кезеңінде идеологиялық жұмысқа баса мән берілді. Оған тұтас мемлекеттік аппарат, түрлі саладағы интеллигенция өкілдері, қоғамдық ұйымдар жұмылдырылды. Тоталитарлық жүйеге негізделген компартия идеологияны өз билігін нығайтудың басты құралы ретінде пайдаланды. Осыған орай «идеология» деген ұғымға қатысты қоғамда түрлі пікір қалыптасты. Оның жағымсыз сипаты туралы айтыла бастады. Тіпті, *«идеология – ғылымға қарсы, адамның басын айналдырушы, алдап-арбаудың, әлеуметтік шындықты бұрмалаудың құралы болып көрінді»* [1]. Дегенмен, мемлекет теориясы туралы ғылыми әдебиеттерде және оқулықтарда идеология саяси жүйенің және биліктің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады [2]. Идеология азаматтарды ортақ миссия төңірегінде топтастырып, қоғамды түрлі сын-қатерден қорғауға септігін тигізеді. Мемлекет идеология арқылы өз саясатын түсіндіріп, билік институттарына деген сенімді нығайтуды көздейді. Идеология қоғамда ортақ құндылықтар қалыптастыру арқылы халықты жұмылдыруға мүмкіндік береді [3]. Әлемдік тәжірибеге зер салсақ, идеологиялық жұмыстың барлық дерлік елде бар екеніне көз жеткіземіз.

Қазақстан тәуелсіздігін жариялаған соң, идеологиялық жұмысты дербес жүргізе бастады. Елімізде ішкі-сыртқы саясаттың басымдықтарына сай келетін жаңа идеологиялар пайда болды. Атап айтқанда, әр кезеңде «Этносаралық татулық пен келісім», «Күшті президенттік республика», «Қазақстандық патриотизм», «Рухани жаңғыру», «Мәдени мұра», «Интеллектуалды ұлт», «Мәңгілік ел», «Халық үніне құлақ асатын мемлекет», «Әділетті Қазақстан», «Адал азамат», «Заң және тәртіп» сияқты идеологиялық ой-тұжырымдар кеңінен дәріптелді. Осындай идеологияларды қоғам санасында берік орнықтыру үшін билік тарапынан нақты жұмыс жүргізілді. Жалпы, мемлекеттің идеологиялық жұмысын, ең алдымен, мемлекеттік аппарат жүргізеді. Оған осы салаға жауапты лауазымды тұлғалар, мемлекеттік органдарға бағынатын ғылыми институттар мен мекемелер де жұмылдырылатыны анық. Бұдан бөлек, ғылым және шығармашылық саласындағы интеллигенция өкілдері идеологияға ықпал ететін негізгі топ ретінде саналады. Сондықтан ұлттық интеллигенция идеологиялық тұжырымдарды қалыптастыру ісінде қандай рөл атқарады, олардың бұған ықпалы бар ма, болса қандай жолмен ықпал етеді деген сұрақтар туындайды. Әдетте, интеллигенцияны ақыл-ой еңбегімен айналысатын, қоғамға, мемлекетке салмақты ой, салиқалы сөз айтып, бағыт-бағдар беретін әлеуметтік топ ретінде қарастырады [4].

XX ғасырдың басындағы Алаш қайраткерлері және интеллигенция өкілдері қазақтың ұлт ретінде сақталуына, ұлттық мүддемізді қорғауға орасан зор еңбек сіңірді. Олардың саяси, ғылыми және ағартушылық қызметі халқымыздың рухын көтеруге, сана-сезімін оятуға арналды [5]. Сол сияқты Кеңес заманында өмір сүрген ақын-жазушылар, зиялы қауым өкілдері елдік мүддеге қызмет етті, қазақтың салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын жаңғыртуға, ана тілімізді дамытуға үлес қосты.

Алаш арыстарының және кеңес заманындағы ұлттық интеллигенцияның қоғамдағы рөліне, билікке әсеріне қатысты ғылыми еңбектер аз емес [6]. Онда олардың идеологиялық жұмысқа ықпалы зор болғаны туралы тұжырымдар бар. Ал, 1991

жылдан бері, біздің ойымызша, зиялы қауымның идеология саласына ықпалы біртіндеп төмендей бастады. Әсіресе, әлеуметтік желілер мен медиа қарқынды дамып, ақпарат тарату жолдары түбегейлі өзгеріске ұшыраған және түрлі блогерлер мен қоғам белсенділерінің популистік қызметі күшейген қазіргі заманда бұл айқын аңғарылып отыр. Осы гипотезаны растау үшін Қазақстандағы идеологемалардың қалыптасуына ұлттық интеллигенция өкілдері қаншалықты ықпал еткенін анықтау қажет. Мұның тәжірибелік маңызы бар деп санаймыз. Сол арқылы зиялы қауымның қазіргі қоғамдағы орнын және рөлін айқындауға мүмкіндік туады. Сонымен қатар бүгінгі интеллигенция өзіне қоғам тарапынан жүктелген міндеттерді атқарып жүр ме деген сұраққа жауап беруге болады.

Зерттеудің мақсаты – Қазақстанда идеологиялық тұжырымдардың қалыптасуына ұлттық интеллигенцияның ықпалы бар-жоғын зерделеу, зиялы қауым өкілдері қоғамда қандай рөл атқарып отырғанын саралау және олардың идеология саласына ықпалы бәсеңдеп барады деген гипотезаны дәлелдеу. Осы мақсатқа жету үшін мынадай міндеттер қойылып отыр: зерттеу тақырыбына қатысты ғылыми еңбектерге және баспасөзде жарияланған мақалаларға шолу жасау; ұлттық интеллигенцияның идеологиялық жұмысқа ықпалын айқындау.

Зерттеу әдістері

Осы мақалаға арқау болған гипотезаны дәлелдеу үшін белгілі сарапшылар мен білікті мамандардан сұхбат алынды. Сұхбат идеологиялық тұжырым және ұлттық интеллигенция ұғымы, зиялы қауымның қоғамдағы рөлі, идеологемалардың қалыптасу барысы туралы сұрақтарды қамтыды. Оған әртүрлі салада қызмет ететін азаматтар және үш буын (аға буын, орта буын және жастар) өкілдері атсалысты. Барлығы 10 сұхбат алынды. Сондай-ақ ғылыми мақалалар мен бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланған материалдар контент-талдау әдісімен зерттелді.

Нәтижелер мен талқылаулар

Тарихи контекст. Ұлттық интеллигенцияның идеологияға ықпалын анықтамас бұрын, интеллигенция ұғымының мазмұнын айқындап алу қажет. Ғылыми әдебиеттерде бұл түсінікке қатысты түрлі анықтама, түрлі ұстаным бар. Мысалы, Ожеговтің түсіндірме сөздігіне жүгінсек, «интеллигенция» ұғымы ғылыми айналымға Ресейде XIX ғасырдың 60-шы жылдары енгізілді деп жазылған. Бастапқы кезде интеллигенцияға қоғамның білімді, сыни тұрғыда ойлай алатын бөлігін, яғни ақыл-ой еңбегімен айналысатын адамдарды жатқызған [7]. «Интеллигенция» ұғымын орыс ойшылдары (атап айтқанда, Петр Боборыкин) ойлап тапқан, алғаш рет орыстар қолданған деген пікір көбірек тараған [8]. Дегенмен, бұл пікірді жоққа шығарған авторлар да бар. Мысалы, М.Добрускин бұл ұғым, ең алдымен, Фихтенің, Шеллингтің және Гегельдің еңбектерінен бастау алғанын, сондан соң орыс және батыс-еуропа әдебиеттеріне енгенін атап өткен [9].

XIX ғасырдың екінші жартысында интеллигенция ұғымы әлеуметтік мәнге ие болды. Гайданың пікірінше, бұл термин қоғамдық процестерді сыни тұрғыда ой елегінен өткізетін және қалыптасқан қоғамдық тәртіпті өзгертуге ұмтылатын адамдарды сипаттау үшін қолданыла бастады [10]. Орлов: «интеллигенция әуел бастан элитаға, яғни билікке, қарсы қойылды, өйткені оның қызметі әлеуметтік жүйені өзгертуге бағытталды» деген ой айтты [11]. XX ғасырдың басында интеллигенция тақырыбы әлеуметтік-философиялық зерттеулердің ажырамас бөлігіне айналды. Дмитриева мен Чичин (2013) Антонио Грамшидің осы ұғымды жан-жақты зерттегенін және оның «интеллигенция» мен «интеллектуалдарды» бір-біріне қарама қайшы қойғанын атап өткен [12]. Кеңес заманында (1917-1991 жж.) бұл термин идеологиямен байланысты ұғым ретінде ерекше мәнге ие болды. Будник (2009) интеллигенцияның жұмысшы тап пен биліктің арасында дәнекер болғанын, сонымен қатар оның үстемдік еткен идеологияға сыни тұрғыдан қатынасқанын жазған [13]. Бүгінгі таңда «интеллигенция» көпқырлы ұғым ретінде қарастырылады. Оның әлеуметтік, этикалық және мәдени қырлары бар екені ерекше аталады. Меметовтің (2008) пікірінше, қазіргі интеллигенция ұғымы білімді болуды ғана білдірмейді, сонымен қатар моральды таңдау жасау қабілеті болуды талап етеді [14].

Жалпы, интеллигенция терминіне қатысты ғылыми әдебиеттердегі негізгі дискуссия мына мәселелер төңірегінде өрбиде: интеллигенцияның әлеуметтік іс-қимыл субъектісі ретіндегі рөлі, интеллигенция мен интеллектуал ұғымдарының ара-жігі; терминнің тарихи-мәдени астарының мән-маңызы және ұлттық инеллигенцияны жіктеу, яғни, оның типологиясы туралы мәселелер. Бір сөзбен айтсақ, интеллигенция ұғымы философиялық тұжырымдамадан әлеуметтік-мәдени категорияға дейінгі ұзақ жолдан өтті. Оның бастауында интеллектуалды әрі моральді-этикалық құндылықтар тұр. Сондықтан интеллигенция қоғамдық даму үдерісінің маңызды тобы саналады.

XX ғасырдың басындағы қазақ интеллигенциясы ерекше әлеуметтік топ ретінде қалыптасты. Оған, ең алдымен, саясат, мәдениет, ғылым және шығармашылық саласының өкілдері кірді. Сол кездегі ұлттық интеллигенцияның белді өкілдері – Әлихан Бөкейхан, Ахмет Байтұрсынұлы, Міржақып Дулатұлы сияқты тұғырлы тұлғалар [15]. Олардың қайраткерлігіне саяси белсенділік, идеологиялық жұмыс және ағартушылық қызмет арқау болды.

Бір ғасыр бұрын ұлттық интеллигенция өкілдері қазақ халқының құқығын қорғауға, автономия алуға, төл өркениетімізді сақтауға ұмтылды [16]. Бұл белсенді саяси қызмет болды. Сондай-ақ, ұлттық сана-сезімді көтеру және қоғамды жаңғырту идеясы баспасөз арқылы кеңінен дәріптелді. «Қазақ», «Айқап» сияқты газет-журналдар тәуелсіздік және мәдени бірегейлік идеяларын насихаттайтын платформа рөлін атқарды. Мұны идеологиялық көшбасшылық деуге болады. Бұдан бөлек, Алаш қайраткерлері білім беру, халықтың сауатын арттыру сияқты ағартушылық қызметпен айналысты. Олар мектеп ашу, оқулық жазу, жастарды оқыту жұмыстарына айрықша мән берді.

Осылайша, XX ғасырдың басындағы ұлттық интеллигенция ілім-білім таратумен шектелмей, қоғамдық өзгерістердің қозғаушы күші болды. Алаш арыстарының қайраткерлік қызметі ұлттық сана-сезімді дамытуға орасан зор үлес қосты.

Ал, билікке большевиктер келіп, Кеңес Одағы құрылған соң, интеллигенцияның қоғамдағы рөлі едәуір өзгерді. Осы кезеңде ұлттық интеллигенция мемлекеттің қатаң идеологиялық бақылауында болды [17]. Бір жағынан, 1920-30 жылдары Алаш Орда қайраткерлерінің белді өкілдері жаппай саяси қуғын-сүргінге ұшырады [18]. Бұл ахуал интеллигенцияға ауыр соққы болып тиді. Қазақстанның мәдени-интеллектуалды өмірінде жазылмас жара қалдырды. Көптеген интеллектуалды элита өкілдері қырып жойылды немесе марксистік-лениндік идеологияға бағынуға, мемлекеттің үгіт-насихат аппаратының айтқанымен жүруге мәжбүр болды [19].

Екінші жағынан, кеңес билігі жастарды жоғары оқу орындарында оқытып, оларды партия құрылымдарына, мәдениетке, өнерге, ғылымға тартып, жаңа интеллигенция қалыптастыруға белсене кірісті [20]. Жазушылар Одағы (1934 ж.), Ғылым академиясы (1946 ж.) сияқты мекемелер құрылды. Кеңес заманында шығармашылық саласындағы интеллигенция өкілдері идеологиялық бақылау жүйесіне кіріктірілді. Жазушылар, суретшілер, музыканттар коммунистік партияның қызметі, индустриализация, тың игеру, ұжымдастыру үдерісі сияқты мемлекеттік ауқымдағы жұмыстарды мадақтап, насихаттайтын туындылар жазды. Дегенмен, Мұхтар Әуезов, Ғабит Мүсірепов сияқты зиялылар шығармашылығы арқылы ұлттың мәдени мұрасын, салт-дәстүрі мен ұлттық құндылықтарын сақтауға және дамытуға үлес қоса алды.

Кеңес билігі білім беру жүйесін дамытуға баса назар аударды. Халықтың жаппай сауаты артқанының арқасында интеллигенцияның жаңа буыны өсіп жетілді. Бірақ, ғылыми қызмет қатаң идеологиялық құрсауда болды.

Бұрынғы Кеңестер Одағы таратылып, Қазақстан 1991 жылы тәуелсіздік алған соң, ұлттық идеологиялық жұмысты дербес жүргізуге мүмкіндік туды. Осыған орай интеллигенция өкілдеріне деген қоғам назары арта түсті. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдары ұлттық интеллигенция өкілдері жаңа қазақстандық бірегейлікті қалыптастыру ісіне белсене атсалысты. Тіл, мәдениет, тарих, ұлттық құндылықтар мәселелері кеңінен талқыланды. Саяси қуғын-сүргінге ұшыраған Алаш Орда қайраткерлерінің есімдерін жаңғырту жұмыстары қолға алынды. Дегенмен, 1990-шы жылдардағы экономикалық қиындықтар, нарық заңдылықтарына негізделген заманның орнығуы ұлттық интеллигенцияның ықпалын, қоғамдағы рөлін бәсеңдетті. Зиялы қауым өкілдерінің көпшілігі қаржы тапшылығын айқын сезінді, бұрынғыдай мемлекеттік тапсырыс көлемі күрт төмендеп кетті. Бірақ, бұл кезеңде ғылым мен мәдениетке қарағанда, негізінен, бизнеске және саясатқа бет бұрған жаңа элита қалыптаса бастады.

XXI ғасырда қалың көпшіліктің назары дәстүрлі интеллигенция өкілдерінен гөрі қоғамдық пікірге ықпалы арта түскен журналистерге, блогерлерге және басқа да қоғам белсенділеріне ауды. Әрине, ғылыми және шығармашылық жұмыспен айналысатын интеллигенция өкілдері мән-маңызын, абырой-беделін сақтайды, бірақ оның ықпалы, негізінен, академиялық ортамен шектеліп қалды.

Қазақ интеллигенциясының тарихына көз жүгіртсек, оның идеологияны қалыптастырудағы рөлі саяси және әлеуметтік жағдайларға байланысты болғанын аңғарамыз. XX ғасырдың басында ұлттық интеллигенция қоғамдық өзгерістердің басты қозғаушы күші рөлін атқарса, кеңес заманында ол мемлекеттік идеологияның бір

құралы ғана болды, ал тәуелсіздік кезеңінде оның идеологияға ықпалы біртіндеп азая бастады. Интернет пен әлеуметтік желілердің дамуы сияқты қазіргі заманның үрдістері мен сын-қатерлері ұлттық интеллигенцияның идеология саласына ықпалын сақтап қалу үшін жаңа жағдайға бейімделуін талап етеді.

Қазіргі үрдістер: интеллигенцияның рөлі төмендеп, ықпалы азайды. Қазақстан Тәуелсіздігін жариялаған соң, жаңа сын-қатерлермен бетпе-бет келді. Соның салдарынан ғылым және шығармашылық саласындағы интеллигенцияның идеологияға ықпалы азая бастады. Бұл ахуалдың бірнеше себебі бар деп ойлаймыз.

Біріншісі – әлеуметтік-экономикалық басымдықтардың өзгеруі. КСРО ыдыраған соң, Қазақстан экономикасы нарық жағдайына бейімделуге мәжбүр болды. Бұл үрдіс ресурстарды қайта бөлуге әкеп соқтырды. Осы кезде мәдениет, руханият және ғылым саласына қарағанда, энергетика секторы, инфрақұрылымды дамыту мәселелері басты басымдыққа айналды. Ғылыми зерттеулерге бөлінетін қаржы көлемі күрт азайып, интеллигенцияның мүмкіндіктері шектелді. Түрлі мәдени жобалар жеке демеушілерге тәуелді болып қалды.

Екіншісі – интеллигенция мәртебесінен айырылу. Кеңес дәуірінде интеллигенция өкілдері айрықша құрметке ие болды. Олар білімге және материалдық игіліктерге еркін қол жеткізе алды, соның игілігін көрді. Қазіргі қоғамдық санада интеллектуалды элита бұл мәртебеден біртіндеп айырылып қалды деген пікір қалыптасты. Мысалы, қоғамның тұтынушылық құндылықтарды бірінші орынға қоюының салдарынан ғылым мен мәдениет жас мамандарды карьералық тұрғыдан онша қызықтырмайтын болды.

Дәстүрлі интеллигенцияның рөлі төмендеумен бірге қоғамдық пікірге ықпалы күшейе түскен баламалы топтар пайда болды. Атап айтқанда, интернеттің және әлеуметтік желілердің қарқынды дамуына байланысты Facebook, Instagram, Telegram, YouTube және TikTok сияқты платформалар қоғамдық пікір қалыптастыратын негізгі алаңдарға айналды [21]. Еркебұлан Сайрамбайдың пікірінше, жаңа медиа, яғни әлеуметтік желілер, жастардың саяси белсенділігін арттырды [22]. Жұрт бұрын интеллигенцияға құлақ асқан болса, енді блогерлердің, тәуелсіз журналистер мен қоғам белсенділерінің сөзіне жүгінеді. Әлеуметтік желілер ақпаратқа жедел қол жеткізуге мүмкіндік берді. Бірақ, көбіне көпірме сөз бен үстірт талқылаулардың белең алуына әкеп соқтырды. Қоғам белсенділері мен түрлі ұйымдар әлеуметтік және мәдени дискурс қалыптастыру ісінде маңызды рөл атқара бастады. Олар экология, адам құқығы, гендерлік теңдік сияқты өзекті мәселелерді көтеріп, қоғам назарын өзіне аудару үшін дәстүрлі интеллигенциямен «бәсекеге» түсіп, оны ығыстыра бастады. Түрлі онлайн-курстар, подкасттар және танымал ғылыми блогтар білім тарату жолында жаңа орта қалыптастырып жатыр [23]. Дәстүрлі академиялық еңбектерге қарағанда, тың тәсілдерге негізделген бұл жобалар анағұрлым икемді, қол жетімді және барынша ауқымды аудиторияны қамти алады. Дегенмен, олар көбіне әлеуметтік немесе мәдени үдерістерге терең талдау жасауға емес, жұртты қызықтыратын тақырыптарды талқылауға әуестенеді.

Бүгінгі Қазақстан қоғамы жаһандық мәдени және интеллектуалды үрдістерге барынша ашық екенін аңғаруға болады. Жастар негізінен батыстың құндылықтары мен білім стандарттарын басшылыққа алуға тырысады. Ұлттық интеллигенция, өз

кезегінде, жаһандық деңгейдегі ақпарат алмасу жағдайында ұлттық бірегейлікті сақтап қалу қатерімен бетпе-бет келіп отыр. Музейлер, кітапханалар, архивтер цифрлық ортаға көшуде. Бұл үрдіс мәдени мұраның қол жетімді болуын қамтамасыз етеді. Бірақ, сонымен бірге осы дәстүрлі мәдениет ошақтарының интеллектуалды өмірдің орталығы ретіндегі рөлін төмендетеді.

Қазіргі заманғы ақпараттық-технологиялық өзгерістер зиялы қауымға елеулі сын-қатерлер тудырып отыр. Кеңес заманымен салыстырғанда, қазір мемлекет интеллектуалды элитаға бұрынғыдай ықпал етпейді. Бірақ, бұл жағдай оның институционалдық қолдауға ие болуын да әлсіретті. Интеллигенция жаңа медиамен және жеке сектормен қоғам назары үшін бәсекеге мемлекет қолдауынсыз жеке өзі түсуге мәжбүр болып отыр. Ақылы лекциялар, білім курстары және консалтинг қызметтері сияқты коммерциялық жобаларға қызығушылық артқандықтан, ғалымдар терең зерттеуді қажет ететін мәселелерден гөрі қоғамды қызықтыратын тақырыптармен айналысуды жөн көреді. Оның үстіне қазіргі білім жүйесі сыни ойлау қабілетін және шығармашылық дарынды әрдайым дамыта бермейді. Бұл жағдай болашақ интеллигенцияның сапасына әсер ететіні анық. Көптеген білікті жас мамандардың шетелге кетуі осы проблеманы ушықтыра түсетіні де сөзсіз.

Күрделі кезеңге қарамастан, интеллигенцияның жаңа заманның талабына бейімделе бастағанын да аңғаруға болады. Тәуелсіздік жылдары жүзеге асырылған нақты мәдени жобалар бар. «Мәдени мұра», «Рухани жаңғыру» сияқты жобалар төл мәдениетімізді дәріптеуге, ұлттың құндылықтарын сақтауға арналған. Қазақстан ғалымдарының халықаралық жобаларға қатысуы ғылыми жұмыстың беделін арттыра түседі. Ұлттық интеллигенцияның кейбір өкілдері әлеуметтік желіні ұтымды пайдаланып, ғылымды, тарих пен мәдениетті насихаттауға үлес қосып жүр.

Қазіргі заманның үрдістері ғылым және шығармашылық саласындағы интеллигенцияның идеологияға ықпалы азайғанын көрсетеді. Бұл ахуал коммуникация арналарының өзгеруімен, жаһандану үдерісінің белең алуымен және цифрлық мәдениетке өтумен тікелей байланысты. Дегенмен, ұлттық интеллигенция жаңа жағдайға бейімделу, соның ішінде әлеуметтік медианы белсенді пайдалану және халықаралық ынтымақтастықты жандандыру арқылы өзінің қоғамдағы рөлін арттырып, идеология саласына ықпалын күшейте алады. Ол үшін білім саласында тың реформалар жүргізіп, жас дарынды азаматтарға қолдау көрсету керек. Сондай-ақ, ұлттық бірегейлікті сақтауға бағытталған мәдениет саласындағы саясатты дамыту маңызды.

Сарапшылармен сұхбаттан жасалған ой-тұжырымдар. Ұлттық интеллигенцияның идеологияға ықпалы тәуелсіздік жылдары өзгергенін талдау үшін белгілі сарапшылардан, ғалымдар мен шығармашылық интеллигенция өкілдерінен сұхбат алынды. Мамандар интеллигенцияның идеологияға, қоғам санасына ықпалы төмендеді деген тезиспен келісті. Осы үрдістің бірнеше себебін атап өтті. Бұл – цифрлық медианың мән-маңызының артуы, азаматтық белсенділіктің дамуы және жаһандану үрдісінің белең алуы. Бірінші сарапшының пікірінше, *«Бұрын интеллигенция идеологиялық тұжырымдарға түсініктеме беру ісінде басты рөл атқаратын. Қазір олай емес. Оның ықпалы кәсіби немесе академиялық ортамен ғана шектеліп қалды»*. Осы сарапшының

ойынша, интеллигенцияның ықпалы төмендегеніне қарамастан, ол халықтың мәдени және тарихи мұрасын сақтау ісінде маңызды рөл атқара береді. Сұхбат сұрақтарына жауап берген екінші сарапшы: *«Интеллигенцияның ұлттық құндылықтар мен дәстүр сабақтастығын жалғастыру ісіндегі орны айрықша. Зиялы қауым жаһандану дәуірінде біркелкі мәдениет қалыптастырудың жағымсыз үрдістеріне төтеп бере алады. Төл мәдениетіміздің жұтылып кетпеуіне жол бермейді»,* – деді. Үшінші сарапшы *«интеллигенция мемлекеттің идеологиялық жұмысында қосалқы рөл атқарып отыр»* деген тұжырыммен келісті. Бірақ, оның бұл жұмысқа зор үлес қоса алатынын жоққа шығаруға болмайды. Мысалы, блогерлер мен қоғам белсенділеріне қарағанда, ұлттық интеллигенция мемлекеттік идеологияны тұжырымдамалық әрі философиялық тұрғыдан негіздеп бере алатыны анық. Сондай-ақ, сарапшылар интеллигенцияның цифрлық кеңістікке кірігуі және медиа саласының жаңа көшбасшыларымен ықпалдасуы айрықша маңызды екенін атап өтті. *«Зиялы қауым өз идеяларын жастарға жеткізу үшін қазіргі заманғы форматтар – подкастқа қатысу, блог жүргізу, әлеуметтік желіні кеңінен пайдалану сияқты тың тәсілдерді меңгеріп, уақыт талабына бейімделуі қажет»* екені айтылды.

Сұхбат барысында *«Кеңес заманымен салыстырғанда қазіргі Қазақстанда бірыңғай, біртұтас мемлекеттік идеология жоқ сияқты көрінеді. Бұл жағдай интеллигенцияның идеологиялық көшбасшы ретіндегі рөлін төмендетеді. Интеллигенция нақты бағдарды жоғалтып алды, ал мемлекеттің идеологиялық жұмысы бөлшектеңіп кетті»* деген пікір де айтылды. Сонымен қатар, қазіргі жастар білім алудың классикалық тәсілдеріне (кітап оқу, лекция тыңдау) қарағанда визуалды қабылдауға, шағын әрі қысқа форматтағы бейне материалдарға көбірек қызығатыны атап өтілді. *«Интеллигенция мен жастар әртүрлі ақпараттық кеңістікте өмір сүріп жатыр. Бұл алшақтықты жою қажет»,* – деді бір сарапшы. Кейбір мамандар интеллигенцияның қоғамдағы рөлінің төмендеуін олардың абырой-беделі бұрынғыдай жоғары болмауымен байланыстырды.

Ғылым және шығармашылық саласындағы зиялы қауымды әлеуметтік желілердің контентін әзірлеуге және оны ілгерілетуге жұмылдыру қажет деген пікір айтылды. Интеллигенция өкілдері өз идеяларын TikTok, YouTube және Instagram форматтарына бейімдеуі керек. Сонда жастар оларды жиі тыңдайды, интеллигенция қоғамда танымал болады. Сонымен қатар интеллигенцияның ықпалын білім саласын реформалау арқылы күшейтуге болады. Интеллектуалды мәдениетті медиа арқылы дәріптеудің де маңызы зор. Зиялы қауым өкілдерінің қатысуымен деректі фильмдер, подкастар мен ток-шоулар түсіру тиімді болары сөзсіз.

Жалпы ғылым және шығармашылық саласындағы интеллигенция өкілдерінің қоғамдағы ықпалы төмендегенімен, сарапшылар олардың әлеуеті зор екенін атап өтті. Бірақ, бұл әлеуетті жүзеге асыру үшін қазіргі заманғы коммуникация тәсілдеріне бейімделу, жастармен өзара ықпалдастықты күшейту, білім және мәдениет саласындағы бастамаларға мемлекет тарапынан қолдау көрсету аса маңызды. Сарапшылармен жүргізілген сұхбат дәлелдегендей, интеллигенция мемлекеттің идеологиялық жүйесінде терең талдау жасауға қабілетті әрі стратегиялық деңгейде ойлай алатын маңызды әлеуметтік топ ретіндегі рөлін жоғалтпайды.

Қорытынды

Біріншіден, зиялы қауымның қоғамдағы ықпалының төмендеуі объективті үрдіс саналады. XX ғасырдағы идеологиялық жұмыста және қоғамдық пікір қалыптастыру ісінде негізгі рөл атқарған интеллигенция өкілдерінің қазіргі Қазақстандағы рөлі біршама азайды. Бұл үрдіс әлеуметтік құрылымның өзгеруі, коммуникация жолдарының цифрландырылуы және жаңа медианың қарқынды дамуымен тікелей байланысты. Дегенмен, интеллигенция мәдени және тарихи контексте маңызды әлеуметтік топ болып қала береді. Ол кәсіби ортада, білім беру және мәдениет саласында ерекше рөл атқарады. Мемлекеттік аппарат ғалымдарды, жазушылар мен басқа да шығармашылық интеллигенция өкілдерін идеологиялық жұмысқа жұмылдыруға мүдделі болуы керек. Олардың интеллектуалдық әлеуеті түрлі стратегиялық құжаттарды әзірлеу үдерісінде пайдалы болары анық.

Екіншіден, әлеуметтік желілер қоғамдық пікір қалыптастыратын негізгі платформаларға айналды. Блогерлер, түрлі белсенді азаматтар және тәуелсіз журналистер қоғамдық дискурстың көшбасшылары саналған дәстүрлі интеллигенция өкілдерін ақпарат кеңістігінен біршама ығыстырып жіберді. Осы үрдіс мемлекеттің идеологиялық жұмысына әсер етті. Билік тарапынан терең сараптамалық талдау мен ұзақ мерзімге арналған стратегияларға емес, шұғыл әрі үстірт коммуникацияға басымдық беріліп кетті. Мұндай ахуалдың салдары қысқа мерзімге арналған кезеңде білінбейді, бірақ ұзақ мерзімге арналған кезеңде жағымсыз үрдіске әкеп соқтыруы мүмкін.

Үшіншіден, сарапшылардың пікірінше, қоғамдағы ықпалы төмендегенімен, интеллигенция ұлттық бірегейлікті және құндылықтарды дәріптеу, салт-дәстүрді, тілді және мәдениетті дамыту ісінде айрықша рөл атқарады. Зиялы қауым, әсіресе, қазіргі жаһандану дәуірінде ұлттық сана-сезімнің бірегейлігін сақтауға зор үлес қоса алады.

Төртіншіден, интеллигенция заманауи коммуникация тәсілдерін еркін меңгеріп, заман талабына ілесе алмай отыр. Сондай-ақ, жастармен өзара байланысты дамытпай отыр. Қазіргі жастар цифрлық платформалар мен ақпарат алудың визуалды тәсілдеріне басымдық беретінін ескеру қажет. Осыған орай, жастарға ықпал етіп, оларды ғылымға және мәдениетке баулу үшін тақырыптық «мемдер» жасау, қысқа бейнероликтер әзірлеу жұмыстарын назардан тыс қалдырмаған жөн. Бір сөзбен айтқанда, заман үрдісіне, яғни трендке ілесе білу қажет.

Бесіншіден, мемлекеттің идеологиялық жұмысындағы интеллигенция өкілдерінің мән-маңызы мен рөлін арттыру үшін институционалдық қолдау, цифрлық әлемге бейімделу және жастармен ықпалдастықты күшейту сияқты шаралар қатар жүзеге асырылуға тиіс. Интеллигенция ұлттық салт-дәстүр мен қазіргі заманның сын-қатерлері арасында алтын көпір рөлін атқаруы керек. Сол үшін қоғамдық диалогқа белсене атсалысуы айрықша маңызды. Азаматтарды толғандыратын мәселелерге қатысты түрлі коммуникация арналары арқылы пікір білдіру, дискуссияға үнқосу, өз ойын ашық айтып, ұсыныстарын ортаға салу керек. Сонда олардың абырой-беделі жоғары болары сөзсіз. Осы ұсыныстар интеллигенцияның идеологиялық жұмысқа ықпалын арттыруға мүмкіндік береді.

Авторлардың қосқан үлесі.

М.Ә. Қайырбек – зерттеу материалдары мен әдіс-тәсілдерді қолдана отырып талдау жүргізу, теориялық және материалдық деректерді жинақтап талдау, мақаланың практикалық бөліміне жауап беру.

Б.А. Габдулина – ғылыми мақаланың мақсат-міндеттерін айқындау, бағыт-бағдар беру;

К.М. Токтомушев – теориялық және материалдық деректерді жинақтап талдау жүргізу.

Әдебиеттер тізімі

1. Айталы А. Ұлттану. – Алматы: «Қазақ тілі» баспасы, 2022. – 400 б.
2. Голубев С.В. Идеология и государственность: теория и практика. – Москва: Спутник, 2018. – 380 с.
3. Бредихин А.Л. Идеологическая функция в системе функций государства // Теория государства и права. – 2019 г. № 4 (16). – С. 12-17. [Электронды ресурс]. URL: <http://i.matgip.ru/u/59/e1124a214c11ea9c9bf28b764df8aa/-/%E2%84%96%204%202019%20%D0%A2%D0%93%D0%9F.pdf#page=12> (Қаралған күні: 04.04.2024)
4. Скворцова А.А. Эволюция понятия «интеллигенция» в социологической науке // Модели, системы, сети в экономике, технике, природе и обществе. – 2014. № 2 (10). – С. 271-277. [Электронды ресурс]. URL: <file:///C:/Users/M.Kaiyrbek/Downloads/evolyutsiya-ponyatiya-intelligentsiya-v-sotsiologicheskoy-nauke.pdf> (Қаралған күні: 04.04.2024)
5. Қазақ мемлекеттілігі және Алашорда: ұжымдық монография / Редакция алқасы: Б.Е. Алтаев, Қ.Ш.Әлімғазин, А.А. Башмаков, С.М. Борбасов және т.б. – Алматы: Литера-М, 2018. – 719 б.
6. Қойгелдиев М. Алаш қозғалысы. – Алматы: Санат, 1995. – 368 б.
7. Толковый словарь Ожегова. [Электронды ресурс]. URL: <https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=9994> (Қаралған күні: 04.04.2024)
8. Бокова Я.М. Понятие «интеллигенция» в русской историографической традиции (Середина XIX-начало XX века). [Электронды ресурс]. URL: <file:///C:/Users/M.Kaiyrbek/Downloads/ponyatie-intelligentsiya-v-russkoy-istoriograficheskoy-traditsii-seredina-xix-nachalo-xx-veka.pdf> (Қаралған күні: 04.04.2024)
9. Добрускин М.Е. О генезисе философского понятия интеллигенции. [Электронды ресурс]. URL: <file:///C:/Users/M.Kaiyrbek/Downloads/o-genezise-filosofskogo-ponyatiya-intelligentsii.pdf> (Қаралған күні: 04.04.2024)
10. Гайда Ф.А. «Русская интеллигенция»: рождение понятия // Философия. Журнал Высшей школы экономики. – 2020. – Т. IV, – №2. – С. 229-248. [Электронды ресурс]. URL: <file:///C:/Users/M.Kaiyrbek/Downloads/russkaya-intelligentsiya-rozhdenie-ponyatiya.pdf> (Қаралған күні: 04.04.2024)
11. Орлов С.Б. Интеллигенция как мифологический феномен. Историко-социологический анализ // Социологические исследования. – 2001. – №11. – С 51–71. [Электронды ресурс]. URL: <https://intelligentsia1.livejournal.com/1027220.html> (Қаралған күні: 04.04.2024)
12. Дмитриева Н.А., Чичин Е.С. Интеллигенция или интеллектуалы? Систематическое значение понятия «gli intellettuali» в философии Антонио Грамши. [Электронды ресурс]. URL: <file:///C:/Users/M.Kaiyrbek/Downloads/intelligentsiya-ili-intellektualy-sistematicheskoe-znachenie-ponyatiya-gli-intellettuali-v-filosofii-antonio-gramshi.pdf> (Қаралған күні: 04.04.2024)

13. Будник Г.А. Понятие «интеллигенция»: новые подходы и дискуссии // Интеллигенция и мир. – 2009. – №3. – С. 7-18. [Электронды ресурс]. URL: file:///C:/Users/M.Kaiyrbek/Downloads/ponyatie-intelligentsiya-novye-podhody-i-diskussii.pdf (Қаралған күні: 04.04.2024)
14. Меметов В.С. О некоторых методологических подходах в изучении понятия «интеллигенция» // Интеллигенция и мир. – 2008 г. – №2. – С. 7-25
15. Қойгелдиев М. Алаш қозғалысы. Монография. Екінші кітап. – Алматы: Мектеп, 2017. – 656 б.
16. Аққұлы С. Әлихан Бөкейханов // Егемен Қазақстан. [Электронды ресурс]. URL: <https://lib.kstu.kz/wp-content/uploads/2017/10/A-ly-S-lihan-B-kejhanov.pdf> (Қаралған күні: 04.04.2024)
17. Кенжебаева С.Е. Представители Алашской интеллигенции и Советская власть // Вестник АГТУ. – 2011. – №2 (52). – С. 144-152. [Электронды ресурс]. URL: file:///C:/Users/M.Kaiyrbek/Downloads/predstaviteli-alashskoy-intelligentsii-i-sovetskaya-vlast.pdf (Қаралған күні: 04.04.2024)
18. Джунусбаев С.М., Косанбаев С.К., Филиппов В.Р. Трагические судьбы представителей казахской национальной интеллигенции в период тоталитаризма. [Электронды ресурс]. URL: <https://auezov.edu.kz/images/files/gylym/03072019.pdf#page=59> (Қаралған күні: 04.04.2024)
19. Емтыль З.Я. Политический курс советской власти в отношении старой интеллигенции (1917–20-е гг. XX в.) // Теория и практика общественного развития. – 2010. – №4. – С. 234-238 [Электронды ресурс]. URL: file:///C:/Users/M.Kaiyrbek/Downloads/politicheskiy-kurs-sovetskoy-vlasti-v-otnoshenii-staroy-intelligentsii-1917-20-e-gg-hh-v.pdf (Қаралған күні: 04.04.2024)
20. Веремчук А.С. Интеллигенция и Советская власть // Вестник МГУКИ. – 2014 г. – Том 5 (61) – С. 34-38. [Электронды ресурс]. URL: file:///C:/Users/M.Kaiyrbek/Downloads/intelligentsiya-i-sovetskaya-vlast.pdf (Қаралған күні: 04.04.2024)
21. Mostafa Goodarzi, Ali Asghar Fahimifar, Elahe Shakeri Daryani. New Media and Ideology: A Critical Perspective // Journal of Cyberspace Studies. – 2021. – Volume 5. – P. 42-65. [Electronic resource]. Available at: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/77017/ssoar-jcss-2021-2-goodarzi_et_al-New_Media_and_Ideology_a.pdf (Accessed: 04.04.2024)
22. Sairambay Y. The contributions of new media to young people's political participation in Russia and Kazakhstan // Central Asian Survey. – 2021, – Volume 41(3). – P. 2-26. [Electronic resource]. Available at: https://www.researchgate.net/publication/355452915_The_contributions_of_new_media_to_young_people's_political_participation_in_Russia_and_Kazakhstan (Accessed: 04.04.2024)
23. Dong, X., Lian, Y. A review of social media-based public opinion analyses: Challenges and recommendations. [Electronic resource]. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0160791X21001998> (Accessed: 04.04.2024)

М.А. Кайырбек¹, Б.А. Габдулина¹, К.М. Токтомушев²

¹Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

²Университет Центральной Азии, Бишкек, Кыргызстан

Влияние национальной интеллигенции на идеологию

Аннотация. Статья посвящена изучению влияния национальной интеллигенции на формирование и реализацию государственной идеологии. Проведен историко-аналитический обзор

роли казахской интеллигенции в различные этапы развития Казахстана: в начале XX века, в период Советской власти и в постсоветскую эпоху независимости. Особое внимание уделено деятельности представителей движения «Алаш», которые активно занимались общественно-политической работой, просвещением, развитием науки и образования, сохранением национальных ценностей и защитой интересов народа. В статье выдвинуто предположение о снижении влияния национальной интеллигенции на государственную идеологию в постсоветский период. Это объясняется изменениями в социально-экономическом положении страны, особенностями рыночной экономики и другими сопутствующими факторами. Для проверки данной гипотезы проведены интервью с ведущими экспертами и учеными, результаты которых подвергнуты тщательному анализу. Выявлено, что современные тенденции, такие как цифровизация, развитие интернета и социальных сетей, способствуют уменьшению роли интеллигенции в формировании общественного мнения. Одновременно усиливается влияние блогеров, журналистов и общественных активистов. Авторы приходят к выводу о необходимости переосмысления подходов к усилению роли национальной интеллигенции в идеологической работе. В частности, предложено активнее привлекать научную и творческую интеллигенцию к созданию и продвижению контента в социальных сетях. В качестве методологической базы исследования использованы методы исторического анализа и контент-анализа. Работа акцентирует внимание на ключевых аспектах, требующих детальной проработки, для укрепления влияния национальной интеллигенции в современных условиях.

Ключевые слова: национальная интеллигенция, идеология, влияние, государственная политика, власть, социальные сети, коммуникация.

M.A. Kaiyrbek¹, B.A. Gabdulina¹, K.M. Toktomushev²

¹*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

²*University of Central Asia, Bishkek, Kyrgyzstan*

The impact of national intelligentsia to ideology

Abstract. The article focuses on studying the influence of the national intelligentsia on the formation and implementation of state ideology. A historical-analytical review is conducted on the role of Kazakh intelligentsia during various stages of Kazakhstan's development: the early 20th century, the Soviet era, and the post-Soviet period of independence. Special attention is given to the activities of the "Alash" movement representatives, who actively engaged in socio-political work, enlightenment, the development of science and education, the preservation of national values, and the protection of people's interests. The article hypothesizes a decline in the influence of the national intelligentsia on state ideology in the post-Soviet period. This is attributed to changes in the socio-economic conditions of the country, the characteristics of a market economy, and other related factors. To test this hypothesis, interviews were conducted with leading experts and scholars, and the results were subjected to thorough analysis. It was revealed that modern trends, such as digitalization, the development of the internet, and social media, contribute to the diminishing role of the intelligentsia in shaping public opinion. Simultaneously, the influence of bloggers, journalists, and public activists is increasing. The authors conclude that it is necessary to rethink approaches to strengthening the role of the national intelligentsia in ideological

work. In particular, they propose more actively involving scientific and creative intelligentsia in creating and promoting content for social media. The methodological framework of the study includes historical analysis and content analysis. The work highlights key aspects that require detailed elaboration to enhance the influence of the national intelligentsia in modern conditions.

Keywords: national intelligentsia, ideology, influence, state policy, power, social media, communication.

References

1. Aitaly A. Ulttanu [Nation knowing] (Kazak tili, Almaty, 2022, 400 p.). [in Kazakh]
2. Golubev S.V. Ideologiya i gosudarstvennost': teoriya i praktika [Ideology and nationhood: theory and practice] (Sputnik, Moscow, 2018, 380 p.). [in Russian]
3. Bredikhin A.L. Ideologicheskaya funktsiya v sisteme funktsii gosudarstva [Ideological function in the system of state function], Teoriya gosudarstva i prava [Theory of State and law], 4 (16), 12-17 (2019). [Electronic resource]. Available at: <http://i.matgip.ru/u/59/e1124a214c11ea9c9bf28b764df8aa/-/%E2%84%96%204%202019%20%D0%A2%D0%93%D0%9F.pdf#page=12> (Accessed: 04.04.2024). [in Russian]
4. Skvortsova A.A. Evolyutsiya ponyatiya «intelligentsia» v sotsiologicheskoi nauke [Evolution of concept of the intelligentsia in sociological science], Modeli, sistemy, seti v ekonomike, tekhnike, prirode i obshchestve [Models, systems, and networks in economics, technology, nature, and society], 2 (10), 271-277 (2014). [Electronic resource]. Available at: <file:///C:/Users/M.Kaiyrbek/Downloads/evolyutsiya-ponyatiya-intelligentsiya-v-sotsiologicheskoy-nauke.pdf> (Accessed: 04.04.2024). [in Russian]
5. Kazak memlekettigli zhane Alashorda: uzhyndyk monografiya [Qazaq nationhood and Alashorda: collective monography] / Redakciya alkasy: B.E. Altaev, K.SH. Alimgazinov, A.A. Bashmakov, S.M. Borbasoy zhane t.b. (Litera-M, Almaty, 2018, 719 p.). [in Kazakh]
6. Koigeldiev M. Alash kozgalysy [The movement of Alash] (Sanat, Almaty, 1995, 368 p.). [in Kazakh]
7. Tolkovyj slovar' Ozhegova [The explanatory dictionary of Ozhegov]. [Electronic resource]. Available at: <https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=9994> (Accessed: 04.04.2024). [in Russian]
8. Bokova Ya.M. Ponyatie «intelligentsia» v russkoi istoriograficheskoi traditsii (Seredina XIX-nachalo XX veka) [The notion of «intelligentsia» in the Russian historiographical tradition (Mid-19th-early 20th century)]. [Electronic resource]. Available at: <file:///C:/Users/M.Kaiyrbek/Downloads/ponyatie-intelligentsiya-v-russkoy-istoriograficheskoy-traditsii-seredina-xix-nachalo-xx-veka.pdf> (Accessed: 04.04.2024). [in Russian]
9. Dobruskin M.E. O genezise filosofskogo ponyatiya intelligentsia [About the genesis of the philosophical notion of intelligentsia]. [Electronic resource]. Available at: <file:///C:/Users/M.Kaiyrbek/Downloads/o-genezise-filosofskogo-ponyatiya-intelligentsii.pdf> (Accessed: 04.04.2024). [in Russian]
10. Gaida F.A. «Russkaya intelligentsiya»: rozhdenie ponyatiya [«Russian intelligentsia»: the birth of notion], Filosofiya. Zhurnal Vysshei shkoly ekonomiki [Philosophy. Journal of the Higher School of Economics], IV, 2, 229-248 (2020). [Electronic resource]. Available at: <file:///C:/Users/M.Kaiyrbek/Downloads/russkaya-intelligentsiya-rozhdenie-ponyatiya.pdf> (Accessed: 04.04.2024). [in Russian]
11. Orlov S.B. Intelligentsiya kak mifologicheskii fenomen. Istoriko-sociologicheskii analiz [Intelligentsia as mythological phenomenon. Historic-sociological analysis], Sociologicheskie issledovaniya

[Sociological research], 11, 51-71 (2001). [Electronic resource]. Available at: <https://intelligentsia1.livejournal.com/1027220.html> (Accessed: 04.04.2024). [in Russian]

12. Dmitrieva N.A., Chichin E.S. Intelligentsiya ili intellektualy? Sistematicheskoe znachenie ponyatiya «gli intellektualy» v filosofii Antonio Gramshi [Intelligentsia or intellectuals? Systematic notion «gli intellettuali» in the philosophy of Antonia Gramsci]. [Electronic resource]. Available at: <file:///C:/Users/M.Kaiyrbek/Downloads/intelligentsiya-ili-intellektualy-sistematicheskoe-znachenie-ponyatiya-gli-intellektualy-v-filosofii-antonio-gramshi.pdf> (Accessed: 04.04.2024). [in Russian]

13. Budnik G.A. Ponyatie «intelligentsia»: novye podkhody i diskussii [The notion of «intelligentsia»: new approaches and discussion], Intelligentsiya i mir [The Intelligentsia and the world], 3, 7-18 (2009). [Electronic resource]. Available at: <file:///C:/Users/M.Kaiyrbek/Downloads/ponyatie-intelligentsiya-novye-podhody-i-diskussii.pdf> (Accessed: 04.04.2024). [in Russian]

14. Memetov V.S. O nekotorykh metodologicheskikh podkhodakh v izuchenii ponyatiya «intelligentsia» [About some methodical approaches in the study of the notion of «intelligentsia»], Intelligentsiya i mir [The Intelligentsia and the world], 2, 7-25 (2008). [in Russian]

15. Kojgeldiev M. Alash qozgalysy. Monografiya. Ekinshi kitap [The movement of Alash. Monography. The second edition] (Mektep, Almaty, 2017, 656 p.). [in Kazakh]

16. Akkuly S. Alikhan Bokeikhanov [Alihan Bokeihanov], Egemen Qazaqstan [Egemen Qazaqstan]. [Electronic resource]. Available at: <https://lib.kstu.kz/wp-content/uploads/2017/10/A-ly-S.-lihan-B-kejhanov.pdf> (Accessed: 04.04.2024). [in Kazakh]

17. Kenzhebaeva S.E. Predstaviteli Alashskoi intelligentsii i Sovetskaya vlast' [The representatives of Alash intelligentsia and Soviet authority], Vestnik AGTU [AGTU Bulletin], 2 (52), 144-152 (2011). [Electronic resource]. Available at: <file:///C:/Users/M.Kaiyrbek/Downloads/predstaviteli-alashskoy-intelligentsii-i-sovetskaya-vlast.pdf> (Accessed: 04.04.2024). [in Russian]

18. Dzhunusbaev S.M., Kosanbaev S.K., Filippov V.R. Tragicheskie sud'by predstavitelei kazakhskoi natsional'noi intelligentsii v period totalitarizma [The tragic fates of the representatives of Kazakh national intelligentsia in the period of totalitarianism]. [Electronic resource]. Available at: <https://auezov.edu.kz/images/files/gylum/03072019.pdf#page=59> (Accessed: 04.04.2024). [in Russian]

19. Emtyl' Z.Ya. Politicheski kurs sovetskoi vlasti v otnoshenii staroi intelligentsii (1917–20-e gg. XX v.) [Political course of the Soviet authority in terms of old intelligentsia (1917-20 years of the XX century)], Teoriya i praktika obshchestvennogo razvitiya [Theory and practice of social development], 4, 234-238 (2010). [Electronic resource]. Available at: <file:///C:/Users/M.Kaiyrbek/Downloads/politicheskiy-kurs-sovetskoy-vlasti-v-otnoshenii-staroy-intelligentsii-1917-20-e-gg-hh-v.pdf> (Accessed: 04.04.2024). [in Russian]

20. Veremchuk A.S. Intelligentsiya i Sovetskaya vlast' [Intelligentsia and the Soviet authority], Vestnik MGUKI [Bulletin of the Moscow State University of Culture and Arts], 5 (61), 34-38 (2014). [Electronic resource]. Available at: <file:///C:/Users/M.Kaiyrbek/Downloads/intelligentsiya-i-sovetskaya-vlast.pdf> (Accessed: 04.04.2024). [in Russian]

21. Mostafa Goodarzi, Ali Asghar Fahimifar, Elahe Shakeri Daryani. New Media and Ideology: A Critical Perspective, Journal of Cyberspace Studies, 5, 42-65 (2021). [Electronic resource]. Available at: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/77017/ssoar-jcss-2021-2-goodarzi_et_al-New_Media_and_Ideology_a.pdf (Accessed: 04.04.2024).

22. Sairambay Y. The contributions of new media to young people's political participation in Russia and Kazakhstan, Central Asian Survey, 41(3), 2-26 (2021). [Electronic resource]. Available at: <https://>

www.researchgate.net/publication/355452915_The_contributions_of_new_media_to_young_people's_political_participation_in_Russia_and_Kazakhstan (Accessed: 04.04.2024).

23. Dong, X., Lian, Y. A review of social media-based public opinion analyses: Challenges and recommendations. [Electronic resource]. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0160791X21001998> (Accessed: 04.04.2024).

Авторлар туралы мәлімет:

Қайырбек М.Ә. – PhD докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Габдулина Б.А. – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Токтомушев К.М. – PhD, Орталық Азия университеті, Бішкек, Қырғызстан.

Kaiyrbek M.A. – PhD student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Gabdulina B.A. – Candidate of Historical Sciences, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Toktomushev K.M. – PhD, University of Central Asia, Bishkek, Kyrgyzstan.

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).